

Klaudia Cenda-Miedzińska*

STANOWISKO AFGANISTANU WOBEC PRZYJĘCIA INSTRUMENTÓW MIĘDZYNARODOWEJ OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA, CZ. III: LATA 1990–2001. TALIBSKI WYMIAR (NIE)BEZPIECZEŃSTWA CZŁOWIEKA

Streszczenie

Artykuł stanowi trzecią część cyklu opracowań ukazujących drogę, jaką pokonał Afganistan na rzecz przyjęcia międzynarodowego instrumentarium ochrony praw człowieka. Na podstawie aktów prawa krajowego, dokumentów międzynarodowych oraz źródeł historycznych dokonano analizy podejścia Islamskiego Państwa Afganistanu i Islamskiego Emiratu Afganistanu względem praw człowieka będących ważnym elementem kształtującej się w latach 90. koncepcji *human security*. Struktura artykułu odpowiada celom badawczym, jakimi są: uwidocznienie roli praw człowieka w koncepcji *human security* lat 90., przedstawienie zmian w układzie sił wewnętrznych państwa mających wpływ na bezpieczeństwo i porządek prawny Afganistanu, ukazanie stosunku talibów do międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka prowadzących do zapewnienia bezpieczeństwa jednostki.

Słowa kluczowe: Afganistan, bezpieczeństwo, prawa człowieka, szariat, talibowie

Wstęp

Po wyprowadzeniu wojsk sowieckich z Afganistanu trwający konflikt zbrojny wszedł w fazę starć między mudżahedinami¹ i siłami rządu Najibullaha, a postępująca islamizacja zaczęła wypierać dotychczasową myśl ideologiczną. W czerwcu 1990 roku odbył się ostatni kongres Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu przemianowanej na Partię Ojczyźnianą².

* Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, e-mail: klaudia.cenda-miedzinska@up.krakow.pl, ORCID: 0000-0002-8281-5435.

¹ Bojownicy grup partyzanckich w Afganistanie, którzy przeciwstawili się siłom sowieckim i doprowadzili do obalenia afgańskiego rządu komunistycznego.

² Pod przewodnictwem Najibullaha partia porzuciła swój lewicowy program i cel przekształcenia Afganistanu w społeczeństwo socjalistyczne na rzecz porozumienia o podziale władzy ze swoimi uzbrojonymi, islamistycznymi przeciwnikami.

Miesiąc później uchwalono nową konstytucję Republiki Afganistanu, która wzorem poprzednich, obligowała państwo do poszanowania i przestrzegania *Karty Narodów Zjednoczonych* (1945), *Powszechnej deklaracji praw człowieka* (1948) oraz innych przyjętych zasad i norm prawa międzynarodowego. Ustawa zasadnicza gwarantowała równość kobiet i mężczyzn w zakresie praw i obowiązków, bez względu na status narodowy, rasowy, językowy, plemienny, edukacyjny i społeczny, wyznanie, przekonania polityczne, zawód, pokrewieństwo, majątek i miejsce zamieszkania. Zapewniała m.in. wolność od tortur i pracy przymusowej, wolność religijną, osobistą, nienaruszalność miejsca zamieszkania, poufność korespondencji, prawo do udziału w życiu społeczno-politycznym, wolność myśli i wyrażania opinii, prawo do zgromadzeń, pokojowych demonstracji, strajków, składania petycji. Stanowione prawo nie mogło być sprzeczne z zasadami islamu oraz wartościami konstytucyjnymi. Ponadto nikt nie mógł usprawiedliwiać swoich działań lub zaniechań brakiem znajomości obowiązujących przepisów³. Można zatem przyjąć tezę, że ówczesna konstytucja adaptowała na grunt afgański paremię prawniczą *ignorantia legis neminem excusat*⁴, mimo iż ustawodawcy nie zastosowali *stricte* retoryki prawniczej, która w sposób niezależny od języka ojczystego wyraża uniwersalną i fundamentalną zasadę prawną.

Przed dojściem do władzy ruchu talibów Afganistan pozostawał stroną *Protokołu z Lake Success o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi* (1947), czterech konwencji genewskich (1949), *Uzupełniającej konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictw* (1956), paktów praw człowieka (1966), *Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej* (1966) oraz *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (1984). W przypadku *Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet* (1979) Afganistan poprzestał jedynie na podpisaniu dokumentu. Ówczesny brak ratyfikacji wynikał przede wszystkim z postrzegania roli kobiety przez pryzmat tradycji i prawa szariatu, a także sprzeciwu części społeczeństwa konserwatywnego, w szczególności przywódców religijnych. Samo przestrzeganie przez Afganistan prawa do wolnych wyborów, wolności słowa, zgromadzeń czy pluralizmu politycznego, znacząco odbiegało od przyjętych standardów międzynarodowych. Afganistan nie uznał rów-

³ Constitution of the Republic of Afghanistan, 1 June 1990, art. 1, 2, 38, 40–42, 44–45, 47–51, 53, 61, 133.

⁴ Nieznajomość ustawy nikogo nie usprawiedliwia.

niez właściwości Komitetu Praw Człowieka do przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień na naruszenie przez państwo-stronę któregośkolwiek z praw wymienionych w *Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych* oraz upoważnienia Komitetu Przeciwko Torturom do badania informacji o stosowaniu tortur, a także prawa do przeprowadzenia poufnego dochodzenia w tym zakresie⁵.

Niniejszy artykuł stanowi trzecią część cyklu opracowań ukazujących drogę, jaką pokonał Afganistan od momentu odzyskania niepodległości do czasów współczesnych na rzecz przyjęcia międzynarodowego instrumentarium ochrony praw człowieka. Przedstawiona analiza obejmuje okres od momentu uchwalenia nowej konstytucji afgańskiej i zwrócenia się mudżahedinów przeciwko siłom rządowym w 1990 roku do chwili obalenia rządów talibów w 2001 roku. W związku z tym podstawową kwestią jest próba odpowiedzi na postawione pytania: jaką rolę pełniły prawa człowieka w koncepcji *human security* lat 90. XX w.? jakie zmiany nastąpiły w układzie sił wewnętrznych państwa mających wpływ na bezpieczeństwo i porządek prawny Afganistanu? jaki był stosunek talibów do międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka prowadzących do zapewnienia bezpieczeństwa jednostki? W tym celu w badaniach wykorzystano metodę analizy treści, odwołując się do źródeł historycznych, aktów prawa krajowego (dekretów emira, *hanafi fiqh*⁶, ustaw), dokumentów organów Narodów Zjednoczonych.

Rola praw człowieka w koncepcji *human security* lat 90.

Podczas gdy talibowie przejmowali kontrolę nad południowym Afganistanem, politycy i szefowie rządów innych państw przygotowywali się do Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego w 1995 roku w Kopenhadze⁷, który miał na celu zbudowanie nowej architektury pokoju i osiągnięcie postępu ludzkości przez kolejne 50 lat. Szczytowi przyświecała propozycja ludzkiego porządku świata, autorstwa pakistań-

⁵ Kwestia przystąpienia do wspomnianych aktów prawnych została omówiona: K. Cenda-Miedzińska, *Stanowisko Afganistanu wobec przyjęcia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka*, cz. I: *Lata 1919–1973*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2021, nr 2, s. 16-33; *eadem*, *Stanowisko Afganistanu wobec przyjęcia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka*, cz. II: *Lata 1973–1989*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2022, nr 4, s. 39–58.

⁶ Jurysprudencja Hanafi, szkoły islamu sunnickiego.

⁷ W szczycie wzięło udział ponad 14 tys. osób, w tym delegaci ze 186 państw, z których 117 było reprezentowanych na szczuble głów państw lub rządów. Szerzej zob.: *World Summit for Social Development – 6–12 March 1995, Copenhagen, Denmark*, United Nations, <https://www.un.org> (19.10.2023).

skiego ekonomisty Mahbuba ul Haq'a, której podstawą była idea *human security*, tj. bezpieczeństwa jednostki w znaczeniu człowieka. Mimo iż do owej idei odwoływali się m.in. John Lock, Jean Jacques Rousseau czy Thomas Hobbes⁸, to sama koncepcja *human security* zyskała na znaczeniu w momencie opublikowania w *Raporcie ONZ o rozwoju społecznym* w 1994 roku. Koncentrując się na człowieku, stanowiła alternatywę dla tradycyjnej, ograniczonej perspektywy postrzegania bezpieczeństwa zawężonego do granic państwa, które powinno być chronione głównie przy użyciu wojska. Koncepcja ta zwracała uwagę na listę zagrożeń bezpieczeństwa człowieka w ramach siedmiu kategorii bezpieczeństwa: ekonomicznego, żywnościowego, zdrowia, ekologicznego, osobistego, wspólnoty oraz politycznego. Dostrzegła również, iż jednym z najważniejszych aspektów bezpieczeństwa jednostki jest możliwość życia w państwie, które przestrzega prawa człowieka⁹. Filozofia *human security* nawiązywała do uniwersalizmu życia, leżącego u podstaw poszukiwania zaspokojenia fundamentalnych potrzeb ludzkich, w tym potrzeby bezpieczeństwa. Uniwersalizm, oznaczający upodmiotowienie ludzi, chroni podstawowe prawa człowieka I i II generacji; wymaga braku dyskryminacji z uwagi na płeć, religię, rasę czy też pochodzenie etniczne. Koncentrując się bezpośrednio na jednostkach ludzkich, szanuje suwerenność narodową, ale tylko tak długo, jak długo państwo przestrzega praw jednostek¹⁰.

Naruszenia praw człowieka traktowano jako jeden z sześciu wskaźników świadczących o tym, że dane państwo boryka się z problemami braku bezpieczeństwa człowieka i zmierza w kierunku dezintegracji społecznej oraz załamania. Pozostałych pięć wskaźników stanowiły: brak bezpieczeństwa żywnościowego, niepewność pracy i dochodów, etniczne lub religijne konflikty, nierówność¹¹, wydatki wojskowe. Miarą

⁸ Koncepcja umowy społecznej uzasadnia istnienie władzy państwowej, której ludzie poddają się w zamian za zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa. Szerzej zob.: B. Smith, *Friends in the State of Nature: John Locke and the Formation of Security Communities*, „Polity”, 2017, nr 49, s. 379–405; P. Canivez, *Jean Jacques Rousseau's Concept of People*, „Philosophy and Social Criticism”, 2004, nr 30, s. 393–412; M.J. Faber, M. Dekker, *Human security from below in a Hobbesian environment*, „Security and Human Rights”, 2008, nr 19, s. 37–44.

⁹ UNDP, *Human Development Report 1994: New Dimension of Human Security*, New York 1994, s. 22–33.

¹⁰ *Ibidem*, s. 13–14, 22.

¹¹ Mierzona głównie różnicą między wartościami HDI (indeksu rozwoju społecznego) różnych grup ludności, tj. długością życia, wiedzą (połączeniem umiejętności czytania i pisania wśród dorosłych z liczbą lat nauki w szkole) oraz standardem życia (mierzonym siłą nabywczą opartą na realnym PKB przypadającym na mieszkańca, skorygowaną o lokalne koszty utrzymania). Zob. *ibidem*, s. 91.

naruszeń była m.in. liczba więźniów politycznych, przypadki tortur, zaginięcia, cenzura prasy¹². Wskaźnik ten był szczególnie niepokojący w przypadku Afganistanu. Raport podkreślał, że o ile po zmianie rządu w maju 1992 roku uwolniono tysiące więźniów, o tyle los setek innych przetrzymywanych w więzieniach kontrolowanych przez mudżahedinów i inne grupy pozostaje nieznany. Na skutek trwającej wojny domowej¹³ niektóre z walczących frakcji wprowadziły okrutne formy karania¹⁴. Łamanie praw człowieka różniło się miejscem, formą i intensywnością występowania, ale stanowiło realne, wciąż rosnące zagrożenie bezpieczeństwa człowieka. Aby dać jasny i precyzyjny wyraz wyłaniającej się koncepcji *human security*, opracowano światową kartę społeczną, w której m.in. zaproponowano „budowę społeczeństwa, gdzie prawo do pożywienia jest święte jak prawo głosu, prawo do edukacji podstawowej jest tak głęboko zakorzenione jak prawo do wolnej prasy i gdzie prawo do rozwoju jest uważane za jedno z podstawowych praw człowieka”¹⁵.

Nadchodzący Światowy Szczyt Rozwoju Społecznego stanowił szansę na przesunięcie uwagi międzynarodowej w kierunku bezpieczeństwa człowieka, którą przez ostatnie półwiecze koncentrowano na bezpieczeństwie terytorialnym. W związku z tym twórcy raportu zasugerowali, by w trakcie szczytu rozważyć m.in.: poparcie koncepcji *human security* jako kluczowego wyzwania XXI wieku, a także zażądać przyjęcia przez państwa odpowiednich środków politycznych na rzecz bezpieczeństwa ludzi, w tym zapewnienia przestrzegania praw człowieka i możliwości wyboru politycznego¹⁶. Mimo iż idea *human security*, jak i poparcie dla niej nie zostały *expressis verbis* wyrażone, to uczestnicy szczytu oświadczyli, że „rozwój społeczny i sprawiedliwość społeczna są niezbędne dla osiągnięcia i utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w narodach i między nimi. Z kolei rozwój społeczny i sprawiedliwość społeczna nie mogą być osiągnięte bez pokoju i bezpieczeństwa oraz bez poszanowania wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności”¹⁷.

Przyjmując końcową *Kopenhaską deklarację rozwoju społecznego*, szefowie państw i rządów skonstatowali oddanie politycznej, ekono-

¹² UNDP, *op.cit.*, s. 38.

¹³ Walki frakcyjne połączone z kumulacją niezadowolenia społecznego, które doprowadziły do wybuchu wojny domowej, pojawiły się już w 1978 r., zaraz po rewolucji kwietniowej. W kolejnym roku do Afganistanu wkroczyły wojska ZSRR. Na mocy porozumienia genewskiego Sowieci opuścili Afganistan w 1989 r.

¹⁴ *Ibidem*, s. 41.

¹⁵ *Ibidem*, s. 6.

¹⁶ *Ibidem*, s. 39.

¹⁷ United Nations, *Report of the World Summit for Social Development*, Copenhagen, 6–12 March 1995, A/CONF.166/9, Annex I: *Copenhagen Declaration on Social Development*, pkt 5 [tłum. własne].

micznej, etycznej i duchowej wizji rozwoju społecznego, opartej na godności ludzkiej, prawach człowieka, równości, szacunku, pokoju, demokracji, wzajemnej odpowiedzialności i współpracy, przy pełnym poszanowaniu różnorodności religijnej, etycznej i kulturowej. W związku z tym zobowiązali się do promowania, przestrzegania i ochrony praw człowieka i podstawowych wolności, łącznie z prawem do rozwoju¹⁸. Wdrożenie zasad i wypełnienie zobowiązań wyrażonych w deklaracji znalazło odzwierciedlenie w programie działań przedstawiającym w zarysie politykę i środki służące osiągnięciu celów¹⁹. W tym samym roku, na specjalnym spotkaniu Zgromadzenia Ogólnego z okazji 50. rocznicy utworzenia ONZ, premier Japonii Tomiichi Murayama oświadczył, iż koncepcja bezpieczeństwa człowieka, obok koncepcji bezpieczeństwa narodowego, stanowi główne wyzwanie dla Organizacji, a poszanowanie praw człowieka jest jednym z kluczowych elementów *human security*²⁰.

Zmiany w układzie sił wewnętrznych państwa mających wpływ na bezpieczeństwo i porządek prawny Afganistanu: powstanie Islamskiego Państwa Afganistanu i Islamskiego Emiratu Afganistanu

27 września 1990 roku Afganistan podpisał *Konwencję o prawach dziecka*, która obejmuje prawa cywilne, socjalne i kulturalne dzieci oraz w niewielkim stopniu prawa polityczne (wolność pokojowych zgromadzeń) i ekonomiczne (praca). Dokument wyznacza standardy w sprawowaniu opieki nad dzieckiem z zachowaniem praw i odpowiedzialności rodziców, a także chroni przed arbitralną ingerencją władz w życie dziecka²¹. Podpisując konwencję, ówczesny rząd Republiki Afganistanu z premierem Fazal Haq Khaliqyarem zastrzegł sobie prawo zgłoszenia,

¹⁸ *Ibidem*, pkt 25, 26(j), 29, Commitment 1(a) i (n), Commitment 4, 4(e), 4(m), Commitment 5(k), Commitment 6(j).

¹⁹ United Nations, *Report...*, Annex II: *Programme of Action of the World Summit for Social Development*.

²⁰ Ministry of Foreign Affairs, *Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama at the Special Commemorative Meeting of the General Assembly on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the U.N.*, New York, 22 October 1995. Szerzej zob.: K. Takemi, *Presentation for session I: Evolution of the Human Security Concept*, Kisarazu, Japan, s. 42–51.

²¹ Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989 (UNTS, t. 1577, nr 27531, s. 3). Konwencja przyjęta Rezolucją 44/25 z dnia 20 listopada 1989 r., w trakcie 44. sesji (61 spotkanie plenarne) Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Zob. UN General Assembly, Resolution A/RES/44/25 [w:] *Official Records of the General Assembly, Forty-fourth Session, Supplement No. 49 (A/44/49)*, s. 166.

po ratyfikacji konwencji, zastrzeżeń do wszystkich jej postanowień, które są niezgodne z przepisami islamskiego prawa szariatu i w efekcie krajowego ustawodawstwa²². Jednak zanim konwencja została ratyfikowana, nastąpiły istotne zmiany na arenie politycznej, przede wszystkim za sprawą wojny domowej, które wpłynęły na pogorszenie bezpieczeństwa Afgańczyków. Głównymi aktorami były dwa sojusze. Ahmed Shah Massoud²³ popierał stojącego na czele Jamiat-e-Islami Afghānistān (Islamskie Stowarzyszenie Afganistanu) Burhanuddina Rabbaniego²⁴. Z kolei Junbish-e Milli-yi Islami-yi Afghānistān (Narodowy Islamski Ruch Afganistanu) Abdula Rashida Dostuma²⁵ i Hezb-e-Wahdat Afghānistān (Islamska Partia Jedności Afganistanu) Abdula Ali Mazariego²⁶ wspomagał Hezb-e-Islami Afghānistān (Partia Islamska Afganistanu) pod przewodnictwem Gulbuddina Hekmatyara²⁷.

Mudżahedini, którzy wcześniej występowali przeciwko wojskom radzieckim, już w marcu 1991 roku zajęli prowincję Khost. Nadzieję na rozejm stanowiło podpisanie wrześniowej amerykańsko-radzieckiej deklaracji o wstrzymaniu dostaw broni dla wszystkich afgańskich stron

²² Convention on the Rights of the Child, Declaration and Reservation: Afghanistan [w:] United Nations, *Multilateral treaties deposited with the Secretary-General, Status as at 1 April 2009*, t. I, cz. I, rozdz. I–VII, ST/LEG/SER.E/26, s. 391.

²³ Afgański dowódca działający w ruchu oporu przeciwko inwazji sowieckiej, a potem talibom – przywódca militarny Sojuszu Północnego. Zamordowany przez Al-Kaidę na dwa dni przed atakami na WTC w 2001 r. Szerzej: S. Gall, *Afghan Napoleon: The Life of Ahmad Shah Massoud*, London 2021.

²⁴ Pełnił funkcję szefa politycznego Sojuszu Północnego. Jego partia była odpowiedzialna za zniszczenie dużej części Kabulu, zabicie 80 tys. kabluczyków i wysiedlenie ponad 2 mln ludzi. Szerzej zob.: *Burhanuddin Rabbani*, CIDOB, <https://www.cidob.org> (19.10.2023).

²⁵ Dowódca 53. Dywizji w 1989 r., prosowiecki bojownik walczący z mudżahedinami podczas inwazji ZSRR na Afganistan, następnie zmienił stronę i dołączył do mudżahedinów przeciwko talibom; przywódca społeczności uzbeckiej. Szerzej zob.: *Dostum Abdul Rashid*, *Afghan Biographies*, <https://www.afghan-bios.info>, 30.07.2023 (19.10.2023).

²⁶ Etniczny Hazar. Wierzył, że rozwiązaniem wewnętrznych podziałów w Afganistanie jest federalny system rządów, w którym każda grupa etniczna ma określone konstytucyjne prawa. Zamordowany przez talibów w 1995 r. Szerzej zob.: A.A. Mazari, *Ih̄yā-yi huvvyat: majmū'ah-'i sukhanrāniha-yi shahīd-i mazlūm ... Ustād 'Abd 'Ali Mazāri (rah) (Resurrecting Identity: The collected speeches of Abdul Ali Mazari)*, (1995 (1374 AH)), Cultural Centre of Writers of Afghanistan, Sirāj, Qum, Iran, OCLC 37243327.

²⁷ W latach 70. Hekmatyar był prosowieckim bojownikiem Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu. Został zwolniony, gdy Daoud Khan przejął władzę w 1973 r. Po wpływie studiów w Kabulu jego komunistyczna ideologia została dotknięta islamskim ekstremizmem. Szerzej zob.: *Gulbuddin Hekmatyar*, *Afghan Biographies*, <https://www.afghan-bios.info>, 31.08.2021 (19.10.2023).

konfliktu, począwszy od 1 stycznia 1992 roku²⁸. Mimo tego walki nie ustały. Po kwietniowej rezygnacji Mohammada Najibullaha z funkcji prezydenta rząd Afganistanu utracił na rzecz mudżahedinów: Gardez, Herat, Dżalalabadu. Na mocy porozumienia z Peszawaru z 24 kwietnia 1992 roku powołano tymczasową radę rządzącą z Sigbatullahem Mojadedim na czele, ogłaszając powstanie Tymczasowego Islamskiego Państwa Afganistanu²⁹. Dzień po podpisaniu porozumienia mudżahedini wkroczyli do Kabulu, jednak nie byli w stanie uformować stabilnego rządu akceptowanego przez wszystkie wrogie sobie frakcje. W czerwcu władzę przekazano nowemu prezydentowi³⁰. Burhanuddina Rabbaniego zaprzysiężono 3 stycznia 1993 roku. 7 marca tego samego roku w Islamabadzie podpisano kolejne porozumienie, na mocy którego stanowisko premiera objął Gulbuddin Hekmatyar³¹, który od 2001 roku stał się sprzymierzeńcem talibów. Nowe władze ratyfikowały *Konwencję o prawach dziecka* dopiero 23 marca 1994 roku. Był to ostatni krok na rzecz praw człowieka, jaki został podjęty przez władze Afganistanu do czasu ustanowienia Tymczasowego Islamskiego Państwa Afganistanu w 2002 roku.

Zdaniem niektórych badaczy³² przywrócenie pokoju i bezpieczeństwa w państwie było kluczowym powodem, dla którego powstałi talibowie. Według innych przywódca mułła Mohammad Omar³³ został sprowokowany faktem uprowadzenia kobiet przez dowódcę mudżahedinów w dystrykcie Maiwand³⁴. Faktem jest, że obietnicą pokoju i wycofania od walk mudżahedinów talibowie zyskiwali coraz większe grono zwolenników i w ciągu czterech lat przejęli kontrolę nad 95% terytorium Afganistanu. Po zdobyciu Kabulu w 1996 roku grupy im przeciwnie utworzyły sojusz, tj. Zjednoczony Narodowy Islamski Front Ocalenia Afganistanu³⁵, wspierający Islamskie Państwo Afganistanu

²⁸ *US-Soviet Joint Statement on Afghanistan*, „US Department of State Dispatch”, 1991, nr 2, s. 683.

²⁹ *Peshawar Accord*, 22 Shawal 1412 (24 April 1992), pkt 1.

³⁰ Na mocy pkt 2 porozumienia z Peszawaru.

³¹ UN Security Council, *Letter dated 17 march 1993 from the Charged d’Affaires A.I. of the Permanent Mission of Afghanistan to the United Nations addressed to the Secretary-General. Annex I, Afghan Peace Accord*, 19 March 1993, S/25435.

³² Zob.: R.D. Crews, A. Tarzi, *Introduction* [w:] *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*, red. R.D. Crews, A. Tarzi, Cambridge 2008, s. 4.

³³ Etniczny Pasztun, który po sowieckiej inwazji przyłączył się do dżihadu i został dowódcą oddziału antyrządzieckiej partyzantki mudżahedinów.

³⁴ Np. Ahmed Rashid. Zob.: Defense Intelligence Agency, <https://www.dia.mil> (11.06.2023).

³⁵ *United Islamic National Front for the Salvation of Afghanistan (UINFSA)* – oficjalna nazwa tzw. Sojuszu Północnego.

(IPA). Prezydentem IPA i tytularnym szefem Zjednoczonego Frontu został Burhanuddin Rabbani, ale faktyczną władzę sprawował dowódca wojskowy Ahmad Shah Masoud. I chociaż skład Frontu zmieniał się, to jego trzon stanowiły przede wszystkim: *Jamiat-e-Islami Afghānistān*, *Junbish-e Milli-yi Islami-yi Afghānistān*, *Hezb-e-Wahdat Afghānistān*, *Harakat-e Islami-yi Afghānistān*³⁶, *Ittihad-e Islami Bara-yi Azadi Afghānistān*³⁷. Tym samym dwiema walczącymi ze sobą siłami w Afganistanie stał się ruch talibów z jednostką administracyjną Islamski Emirat Afganistanu i obalony rząd Islamskiego Państwa Afganistanu wspomagany przez Zjednoczony Front.

Bojownicy wychodzili z założenia, że religia dostarcza wystarczających wskazówek potrzebnych do rządzenia państwem, w związku z czym nie ma potrzeby tworzenia innych. Tezę tę potwierdza fakt, iż początkowo źródłem prawa dla talibów były *hanafi fiqh*³⁸ i dekrety emira, choć w praktyce te ostatnie stanowiły jedyny punkt odniesienia. Przyczynę takiego stanu rzeczy można upatrywać w braku wiedzy z obszaru jurysprudenencji islamskiej, który zdecydował o priorytecie teologii moralnej nad orzeczeniem prawa. Talibowie byli uczniami medres ruchu Deobandi³⁹, będącego ruchem odrodzenia w islamie sunnickim, wyznającego szkołę prawa hanafi. Zdecydowaną większość stanowili Pasztunowie, tak samo jak ich przywódca mułła Omar. Niektórzy uważali, że był nawet bardziej Pasztunem niż mużulmaninem⁴⁰. To spowodowało, że talibski wymiar islamu stał się kompilacją praktyk religijnych i zasad pasztunwali⁴¹. Brak stosownego wykształcenia prawniczego powodował akceptację dla odstępstw od wykładni islamu, zaś na terenach w większości zamieszkałych przez Pasztunów stanowione prawo przyjmowano z zadowoleniem, ponieważ wyartykułowane zakazy i nakazy i tak były częścią kultury i tradycji pasztuńskiej. Dekrety przyjmowały przeróżne formy: zarządzeń⁴², roz-

³⁶ Islamski Ruch Afganistanu Ayatollaha Mohammada Asifa Muhsiniego, który nigdy nie dołączył do Hezb-e-Wahdat, a w latach 1993–1996 był sprzymierzony z Jamiat-e-Islami.

³⁷ Islamski Związek Wyzwolenia Afganistanu, na którego czele stał Abdul Rasul Sayya.

³⁸ Wykładnia prawa islamskiego sunnickiej szkoły Hanafi, założonej przez Nu'mān ibn Thābit ibn Zūtā ibn Marzubān, znanego także jako Abū Hanīfah. Opiera się na Koranie, Sunnie i *raj*, czyli osobistej opinii uczonych.

³⁹ Szerzej zob.: M. Moj, *The Deoband Madrassah Movement. Countercultural Trends and Tendencies*, London–New York 2015.

⁴⁰ J. Fergusson, *Taliban: the true story of the world's most feared guerrilla fighters*, London 2010, s. 97.

⁴¹ Kodeks honorowy Pasztunów.

⁴² Zob.: Decree of the Office of the Amir on the Better Operation of Vice and Virtue in All Districts, 28 December 1998 (O. G. nr 150); Decree of the Office of the Amir on

kazów⁴³, wiadomości, wskazówek i przesłań emira⁴⁴; często niekodyfikowane (bez dat i numerów dziennika urzędowego) lub przedrukowane na łamach „Sharia”⁴⁵. W połowie 1997 roku trzecim źródłem prawa stały się przepisy przygotowywane przez ministerstwa i inne instytucje państwowe, zatwierdzone przez Radę Ministrów i emira. Zgoda emira była również wymagana przy publikacji w Dzienniku Ustaw, za którą odpowiadało Ministerstwo Sprawiedliwości⁴⁶. *Hanafi fiqh*, dekrety emira i ustawy, tworzyły nowy porządek prawny, który talibowie określali szariatem⁴⁷.

Szariat był podstawą funkcjonowania organów władzy wykonawczej i sądownictwa⁴⁸. Sąd wojskowy rozpoznawał sprawy dotyczące czynów popełnionych przez pracowników Ministerstwa Obrony, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Dyrekcji Wywiadu i pracowników od-

Flag and Signposts, 19 September 1999 (O. G. nr 31); Decree of the Office of the Amir of Afghanistan on Delegation of Authorities to the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan, N/A (O. G. nr 118); Decree of the Office of the Amir on the Dissolution of Organizations, N/A (O. G. N/A); Decree of the Office of the Amir on the Prohibition of Bribery, N/A (O. G. N/A).

⁴³ Zob.: Order of the Office of the Amir on the Treatment and Checkup of Female Patients, 5 November 1995 (O. G. nr 1844); Order of the Office of the Amir on the Prosecution and Arrest of Criminals and the Responsibilities and Authorities of Investigative Agencies, 1 December 1997 (O. G. nr 367); Order of the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan on Replacing Foreign Terminologies and Titles with Those of Pashto and Dari Term, N/A (O. G. N/A); Order of the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan on the Enforcement of Laws and Regulations in the Ministries and Administrations of the Emirate, N/A (O. G. N/A).

⁴⁴ Zob.: Advice and message of the Office of the Amir on the Prohibition of ‘Ethnic’ Discrimination, 25 June 1996 (O. G. N/A); Advice of the Office of the Amir on the prohibition of unIslamic and Immoral deeds in the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A); Advice and Islamic guidance of the Amir al-Mominin [the Amir], Mullah Mohammad Omar Mujahid, on barring brahna-royan [unbearded boys] from the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A).

⁴⁵ „Sharia” – cykl oficjalnych publikacji talibów. „Nasza platforma jest islamska. Będziemy śledzić tę platformę krok po kroku. Każdy członek naszego ruchu islamskiego jest zobowiązany do podążania za tą platformą” [tłum. własne]. Zob.: „Sharia” 1996, nr 1, s. 1.

⁴⁶ Regulation on Legislative Procedure, N/A, art. 2 (O. G. N/A); Law on the Promotion and Implementation of Legislative Documents, N/A (O. G. N/A).

⁴⁷ Decree of the Office of the Amir on the Review of Laws (Islamic review) by the Ulama, jurists, of the Supreme Court, 21 June 1998 (O. G. nr 18); Law of the Rights and Privileges of the Members of the Academic Cadre of the General Directorate of Legislation and Legal Research, N/A, art. 1 (O. G. N/A).

⁴⁸ Law of the Council of Ministers, 2 May 2001, art. 1(4), 2, 18, 22 (O. G. nr 797); Law of the General Principles of Formation and Tasks of the Ministries and Administrations of Islamic Emirate of Afghanistan, 2 May 2001, art. 4, 14(1)(3), 16(1), 23, 26(3) (O. G. nr 797); The Regulation on Organizing the Activities and Procedures of the Ministry of Justice, N/A, art. 3, 6(2) (O. G. N/A).

powiednich agencji podczas wykonywania swoich obowiązków. Podstawą orzekania były *hanafi fiqh*, szariat proroka Mahometa i inne obowiązujące prawa. Sąd Najwyższy (cywilny) rozstrzygał tylko w oparciu o *hanafi fiqh* i szariat proroka Mahometa. W jego jurysdykcji pozostawały wszystkie, prócz politycznych, zwykłe przestępstwa, w tym przestępstwa urzędników emiratu, wyjąwszy pracowników podlegających sądom wojskowym⁴⁹.

Zarówno mudżahedini, jak i talibowie podjęli próbę sformalizowania rządów i umocnienia wizji państwa, opracowując projekty własnych konstytucji, odpowiednio *Usul Asasi Dawlat Islami Afghanistan* w 1993 roku i *Dastur Emarat Islami Afghanistan* w 1998 roku, które jednak nigdy nie zostały formalnie zatwierdzone⁵⁰. W obu konstytucjach kwestie bankowości, finansów czy polityki zagranicznej zostały wyartykułowane praktycznie w taki sam sposób. Różnice dotyczyły podziału władzy politycznej. Mudżahedini stanowili koalicję wojskowych, dżihadystów i ulemów⁵¹. Władzę swą urzeczywistniali w Wysokiej Radzie⁵². Każda z frakcji rościła sobie prawo do władzy i dlatego istniała konieczność wyborów, choć odkładano je w czasie. U talibów rzeczywistość polityczna była jednolitą siłą Omara sformalizowaną w emiracie, co nie wymagało rozstrzygnięcia przywództwa, tym bardziej że sunnicka szkoła prawa hanafi nie przewidywała takiego precedensu, w związku z czym talibowie odrzucali wybory⁵³. *Dastur* miała za zadanie przede wszystkim usankcjonować prymat szariatu i *hanafi fiqh*, wykluczyć prawa nieislamskie oraz zinstytucjonalizować islamską tożsamość Afganistanu poprzez uregulowanie zasad funkcjonowania władzy i państwa, w którym emir pełni rolę przywódcy, szefa rządu i wodza naczelnego⁵⁴.

Przywódca emiratu Amir al-Mu'minin⁵⁵ posiadał władzę niemal absolutną. Kierował Najwyższą Szurą w Kandaharze⁵⁶, która pełniła funkcje ustawodawcze i nadzorcze. Mianował sędziów, ministrów, wicemini-

⁴⁹ Decree of the Office of the Amir on the Jurisdiction of the Supreme Court and Military Court, 28 January 1999, art. 2, 3 (O. G. nr 70).

⁵⁰ W obu przypadkach finalizację przerwała wojna.

⁵¹ Muzułmański teolog i uczonec.

⁵² *Asasi Dawlat Islami Afghanistan*, 1993, art. 46–47, 50, 60, 112.

⁵³ Szerzej na temat podobieństw i różnic w projektach konstytucji zob.: H. Rahimi, *A Constitutional Reckoning with The Taliban's Brand of Islamist Politycy The Hard Path Ahead*, Kabul 2021, s. 40–61.

⁵⁴ *Dastur Emarat Islami Afghanistan*, 1998.

⁵⁵ Tj. emir, przywódca wiernych.

⁵⁶ *Shura* – rada. Rada Kandaharska miała dwa organy pomocnicze, tj.: Radę Duchownych i Radę Wojskową, które pełniły funkcję doradczą i konsultacyjną odpowiednio w sprawach religijnych i wojskowych.

strów, gubernatorów, dyrektorów, szefów lokalnych podmiotów. Aby usprawnić władzę wykonawczą, dekretem emira z 3 czerwca 1997 roku talibowie przyjęli nieco zmienioną strukturę urzędów prezydenta Daouda Khana⁵⁷, obejmującą m.in. urząd premiera, sąd najwyższy oraz ministerstwa, z których część przekształcono w departamenty⁵⁸. Powołano Radę Ministrów, którą na mocy art. 3 ustawy z 2001 roku określono „najwyższym organem wykonawczym i administracyjnym rządu”. Rada odpowiadała za politykę zagraniczną, wewnętrzną, obronną, wojskową, społeczną, gospodarczą, kulturalną, a także egzekwowanie prawa szariat⁵⁹. Jej decyzje mogły być zawetowane przez Najwyższą Szurę, co powodowało, że rola Rady była w zasadzie drugorzędna. Emir skupiał w swych rękach legislatywę, władzę administracyjną i fiskalną. Podlegały mu Sąd Najwyższy i sądy wojskowe⁶⁰, jak również Rada Konstytucyjna⁶¹. Kontrolował sprawy państwa do tego stopnia, że brakowało mu czasu. Z tego powodu zakazał kierowania „spraw zwykłych” do urzędu emiratu, a kwestie i petycje, które podlegały wyłącznie uznaniu emira, zostały przekazane kabulskiej Szurze⁶². Wsparciem dla emira i kluczowym ministerstwem w islamizacji społeczeństwa było Ministerstwo ds. Występku i Cnót. Do jego zadań należało m.in. „promowanie cnoty i zapobieganie złu zgodnie z szariatem Proroka Mahometa i *hanafi fiqh* w kraju” oraz „zapewnienie poszanowania, przestrzegania i ochrony religii islamu”⁶³.

⁵⁷ Struktura władzy wykonawczej była podobna do tej z okresu panowania króla Mohammada Zahira Shaha, kiedy Daoud był premierem, i konstytucji z 1964 roku.

⁵⁸ Decree of the Office of the Amir of Islamic Emirate of Afghanistan on Restructuring the government Based on [the Government] of Daoud Khan (1977), 6 March 1997 (O. G. nr 12). Szczegółowe zadania poszczególnych ministerstw określono w 2001 roku. Zob.: Law of the General Principles of Formation and Tasks of the Ministries and Administrations of Islamic Emirate of Afghanistan, 2 May 2001 (O. G. nr 797).

⁵⁹ Law of the Council of Ministers, 2 May 2001 (O. G. nr 797).

⁶⁰ Decree of the Office of the Amir on non-interference in judicial affairs (affairs of courts), 11 July 1999 (O. G. nr 11).

⁶¹ Powołana w 2001 roku celem nadzorowania przestrzegania ustaw i innych aktów prawnych, w tym traktatów międzynarodowych, zgodnie z postanowieniami islamskiego szariat. Zob.: Law of Constitutional Council, 2 May 2001, art. 2 (O. G. nr 797).

⁶² „Chociaż różne upoważnione agencje są wyznaczone do rozpatrywania różnych petycji, skarg i sporów w oparciu o Prawo dotyczące procesu skarg, wiele zwykłych dokumentów [administracyjnych] i skarg prawnych jest niepotrzebnie kierowanych do Amira, co pochłania czas Jego Wysokości. Aby zapobiec tej nielegalnej procedurze, wydajemy następujące zasady” [tłum. własne]. Zob.: The Order of the Office of the Amir on the Prevention of Referring Ordinary Issues to the Office of the Emirate, 13 April 1999 (O. G. nr 236). Decyzje Rady Kabulskiej mogła anulować Rada Kandaharska.

⁶³ Law of the General Principles of Formation and Tasks of the Ministries and Administrations of Islamic Emirate of Afghanistan, 2 May 2001, art. 23(1)(4) (O. G. nr 797) [tłum. własne].

W okresie swoich rządów talibowie prowadzili walki z Zjednoczonym Frontem Narodowym na Rzecz Ocalenia Afganistanu i zezwolili Osامية bin Ladenowi⁶⁴ na tworzenie obozów szkoleniowych na terenach podległych ich jurysdykcji. Po atakach terrorystycznych na World Trade Center i Pentagon⁶⁵ oraz odmowie wydania bin Ladena przez Afganistan, 7 października 2001 roku Amerykanie rozpoczęli operację *Enduring Freedom* skierowaną przeciwko talibom i obozom szkoleniowym Al-Kaidy⁶⁶. Miesiąc później, po upadku Mazar-e Sharif i Heratu, talibowie opuścili Kabul i schronili się w Kandaharze.

Stosunek talibów do międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka prowadzących do zapewnienia bezpieczeństwa jednostki

Przejmujący władzę talibowie uważali, iż celem Islamskiego Emiratu Afganistanu jest przywrócenie, służenie, chronienie i szerzenie religii Allaha⁶⁷. Omar twierdził, że poprzedni władcy Afganistanu nie interesowali się religią i szariatem, co spowodowało, iż ulama „nie był w stanie w pełni oświecić mniej poinformowanego narodu muzułmańskiego” Koranem i religią. Emir podkreślał, że to właśnie „dzięki ofiarom talibów, ulama ma możliwość nauczania dzieci i dorosłych całego prawa islamskiego w świetle nauk imama Abū Ḥanīfy tak, aby byli w pełni świadomi systemu islamskiego naszego uciskanego kraju”⁶⁸.

Wiążąca moc szariatu i *hanafi fiqh* oznaczała, iż kształtująca się koncepcja *human security*, w której jednym z najważniejszych aspektów bezpieczeństwa jednostki jest możliwość życia w państwie przestrzegają-

⁶⁴ Założyciel bojowej organizacji islamskiej Al-Kaida. Kierował zamachami m.in. na ambasadę USA w Nairobi, Kenii, Tanzanii, World Trade Center w Nowym Jorku. Szerzej zob.: P.L. Bergen, *The Rise and Fall of Osama bin Laden: The Biography*, New York 2021.

⁶⁵ Zob.: National Commission on Terrorist Attacks, *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Authorized Edition*, New York 2004.

⁶⁶ Podstawą prawną interwencji był art. 5 traktatu waszyngtońskiego, na który powołano się po raz pierwszy w historii NATO.

⁶⁷ Advice and Message of His Highness, Amir al-Mominin [the Amir], to the Taliban on Strengthening the Religion of Allah and Committing to the Goals of the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A); Advice and Message of the office of the Amir on Not Ignoring Anyone's Violation of Allah's Commands, 18 September 1995 (O. G. N/A).

⁶⁸ Message of His Highness, Amir al-Mominin, Mullah Mohammad Omar Mujahid, on the Education of Children and Adolescents by the Ulama, N/A (O. G. N/A) [tłum. własne].

jącym skodyfikowanych w traktatach międzynarodowych praw człowieka I i II generacji, nie zyska aprobaty talibów⁶⁹. W emiracie prawa człowieka były zorientowane na obowiązki. Formułowane w postaci nakazów i zakazów, cnoty i występku, wskazywały, co wolno, a czego nie wolno robić. Warunkiem *sine qua non* dla prawa było ujęcie w Koranie, hadisach, dokumentach akceptowanych przez prawoznawstwo *hanafi*, dekretach Amir al-Mu'minina i ustawach. W koncepcji *human security* rola państwa sprowadzała się do promowania, przestrzegania i ochrony praw człowieka, zaś w emiracie do egzekwowania obowiązków obywateli. O bezpieczeństwie jednostki decydował zatem fakt podporządkowania reżimowi talibów, w przeciwnym razie groziła kara: „Jeśli zatrudniasz osobę w ruchu [talibów] dla swoich powiązań plemiennych i rodzinnych, ukrywasz broń, kradniesz coś innego, naruszasz prawa muzułmanów, uciskasz ich, popełniasz przestępstwo gwałtu i sodomii lub lekceważysz bezpośrednie rozkazy Amira, rujnujesz religię Allaha. A jeśli [wy] nie odpokutujecie i nadal będziecie robić to samo, [np. jeśli] nie zwrócicie skradzionej broni, zrujnujecie religię Allaha. Modlimy się do Boga, aby zdemaskował [ciebie] i zawstydził was w obu światach. Jeśli [zostaniesz] złapany [przez ruch,] zostaniesz ukarany i usunięty z szeregow. Tysiące talibów zostało zamęczonych, upośledzonych, oślepionych lub sparaliżowanych za sprawę religijną; dlatego przeklnę i ukarzę [cię za zaniedbanie ich]”⁷⁰. Na urzędnikach zajmujących się sprawami wiary w sądach rejonowych i prowincjonalnych, a także na gubernatorach dystryktów i prowincji spoczywał „zakaz ignorowania naruszeń zasad Allaha”. W przypadku zaniechania groziła im „odpowiedzialność przed Bogiem w dniu sądu” i ukaranie przez ruch talibów⁷¹. Każdy urzędnik musiał „poważnie traktować swoją odpowiedzialność za czyny swoje, [swojego] ludu i muzułmanów, jak również sprawy Allaha”⁷².

Brak przestrzegania przez talibów międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka wpływających na bezpieczeństwo jednostki wynikał przede wszystkim z ich własnej interpretacji islamu połączonej z kodeksami plemiennymi, jednoznacznych rozstrzygnięć, sztywnej interpretacji rzeczywistości, braków w edukacji i zamknięcia na świat.

⁶⁹ Zob.: Law of the General Principles of Formation and Tasks of the Ministries and Administrations of Islamic Emirate of Afghanistan, 2 May 2001, art. 15(1), (O. G. nr 797); Law of Constitutional Council, 2 May 2001, art. 2, 8(1), 10 (O. G. nr 797).

⁷⁰ Advice of the Office of the Amir on the prohibition of unIslamic and Immoral deeds in the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A) [tłum. własne].

⁷¹ Advice and Message of the office of the Amir on Not Ignoring Anyone's Violation of Allah's Commands, 18 September 1995 (O. G. N/A) [tłum. własne].

⁷² Advice and message of Amir al-Mominin on the Full Attention of Officials in the Affairs of Muslims and Allah, 23 October 1998 (O. G. nr 168) [tłum. własne].

Dokonując przeglądu prawa, talibowie w mocy utrzymali tylko te przepisy, które nie były sprzeczne z islamskim szariatem i *hanafi fiqh*⁷³. Rządzenie oparte na zasadach islamu oznaczało, że państwo pozostaje państwem bożym, a norma religijna stanowi normę prawną. Jednak talibowie narzucili własną, surową wersję szariatu połączoną z pasztunwali i lokalnymi kodeksami. Rozdźwięk między szariatem a zachodnią koncepcją praw człowieka opartą na relacjach w wymiarze wertykalnym między jednostką a państwem *sensu stricto* dotyczył w głównej mierze praw kobiet, wolności od tortur oraz niehumanitarnego traktowania i karania, prawa do życia oraz wolności wyznania⁷⁴. Kodeks honorowy pasztunwali, ściśle powiązany ze zwyczajowym systemem prawnym, obejmujący m.in. zasady moralne i obyczajowe, stanowił o *chpelwaki*, tj. niezależności oznaczającej zakaz zmuszania Pasztuna do zmiany jego przekonań. Nakazywał m.in. *isteqamat* (niezlomność i zaufanie do boga), *sabat* (lojalność wobec przyjaciół, krewnych, a przede wszystkim plemienia), *jirgę* (radę starszych plemienia zbierającą się w celu rozwiązania sporów wewnętrznych i międzyplemiennych), *nawanatai* (udzielenie schronienia każdemu, kto ucieka przed wrogami, co usprawiedliwiała prowadzenie wojny celem zapewnienia bezpieczeństwa gościom), *badal* (zemstę w przypadku jakiegokolwiek niesprawiedliwości), *hota* (porywanie osób lub wywożenie kosztowności należących do rodziny wroga albo dłużnika i przetrzymywanie ich dla okupu)⁷⁵. Przyzwolenie szariatu i pasztunwali dla kar cielesnych łącznie z karą śmierci (dla gwałtu, morderstwa, rabunku), samosądu połączonego z odwetem, braku wolności religijnej, a także ograniczenia roli kobiet w społeczeństwie, wykluczało przestrzeganie międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka, choć talibowie próbowali zachować pewne pozory. Przykładem są wprowadzone przez emira zakazy: zmuszania więźniów do pracy⁷⁶, kar fizycznych⁷⁷, dyskryminacji plemiennej

⁷³ Decree of the Office of the Amir on the Implementation of the previous (Pre-Taliban era) Legislations, 12 May 1997, art. 1(1) (O. G. nr 367); Decree of the Office of the Amir on the Review of Laws (Islamic review) by the Ulama, jurists, of the Supreme Court, 21 June 1998 (O. G. nr 18).

⁷⁴ Różnice między prawem szariatu a zachodnią koncepcją praw człowieka omówiono szczegółowo w: K. Cenda-Miedzińska, *Stanowisko Afganistanu wobec przyjęcia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka*, cz. I...

⁷⁵ F. Zahid, *Understanding taliban through the prism of pashtunwali code*, „Tribune Libre”, 2013, nr 37.

⁷⁶ Decree A of the Office of Amir on Forcing Labour on Prisoners, 28 December 2000 (O.G. nr 797).

⁷⁷ Advice and Islamic guidance of the Amir al-Mominin about not beating the people, N/A (O. G. N/A).

i regionalnej⁷⁸, dyskryminacji etnicznej⁷⁹, bynajmniej nieprzestrzegane w praktyce. Prawa człowieka (m.in. prawo do życia, prawo do edukacji, prawo do pracy, wolność myśli i sumienia, prawo do prywatności) uwzględniała *Dastur Emarat Islami Afghanistan*. Jednak ich ochrona miała miejsce tylko w granicach islamu⁸⁰, i to islamu w jego talibskiej interpretacji.

Największe poruszenie wśród społeczności międzynarodowej wzbudzało ograniczenie praw kobiet, które ilustruje wpływ przenikającego się islamu i pasztunwali na politykę talibów. Dekret urzędu emira stanowił: „Kobiety mają prawa wynikające z islamskiego szariatu, dzięki którym ich godność (wysoka pozycja) i świętość będą chronione. Jednak ze względu na niekorzystne i nieislamskie tradycje kobiety są pozbawiane swoich praw i prześladowane na różne sposoby. Dlatego, aby zapobiec tej niesprawiedliwości, zarządzam, co następuje”⁸¹. Prawa kobiet wynikające z szariatu wiążą się z koniecznością zachowania posłuszeństwa wobec mężczyzny i posiadaniem praw na równi ze swoimi obowiązkami⁸². U Pasztunów „kobiety są zaledwie w połowie istotami ludzkimi”⁸³, dlatego też uważane są za dobra osobiste mężczyzn, a ich zachowanie stanowi istotny element honoru i wizerunku prawdziwego Pasztuna. Patrząc na rolę kobiet przez pryzmat szariatu i pasztunwali, jest ona bardzo ograniczona i sprowadza się do dbania o dom. Kobiety są odseparowane od krewnych (poza najbliższymi mężczyznami), mają ograniczone kontakty z kobietami z ich społeczności, bezpłodność karana jest rozwodem, a cudzołóstwo śmiercią. O ile pod rządami mudżahedinów kobiety nadal mogły pracować i zdobywać wykształcenie, to począwszy od 1995 roku ich edukacja była już zakazana. Jeszcze przez kolejne trzy lata działały nieliczne szkoły przydomowe wspierane przez organizacje pozarządowe i agencje ONZ, ale w 1998 roku zamknięto już wszystkie szkoły, do których uczęszczały dziewczęta, i część szkół dla chłopców, w których uczyły kobiety. W lipcu 2001 roku Rada Gospodarcza i Społeczna wydała rezolucję, w której zdecydowanie potępiła utrzymujące się poważne naruszenia praw kobiet i dziewcząt, w tym wszelkie wobec nich

⁷⁸ Guidance of His Highness, Amir al-Mominin, to All Civil and Military Officials of Taliban on the Prevention of Tribal and Regional Discrimination, N/A (O. G. N/A).

⁷⁹ Advice and message of the Office of the Amir on the Prohibition of ‘Ethnic’ Discrimination, 25 June 1996 (O. G. N/A).

⁸⁰ *Dastur Emarat Islami Afghanistan*, 1998.

⁸¹ Decree of the Office of the Amir on the Rights of Women in the Society, 10 September 1998 (O. G. nr 104) [tłum. własne].

⁸² *Koran*, Warszawa 1986, 4:34, 2:228.

⁸³ Przysłowie pasztuńskie. Zob.: I.W. Boesen, *Women, Honour and Love, Some aspects of Pashtun woman's life in Eastern Afghanistan*, „Folk”, 1979/80, nr 21–22, s. 231.

przejawy dyskryminacji na wszystkich obszarach Afganistanu, a w szczególności na obszarach objętych kontrolą talibów. Potępiła również ograniczenie dostępu kobiet do opieki zdrowotnej i edukacji, zastraszanie, nękanie i przemoc, które nie tylko mają szkodliwy wpływ na samopoczucie kobiet, ale i na jakość opieki nad dziećmi. Równocześnie Rada wezwała wszystkie afgańskie strony konfliktu, a w szczególności talibów, aby zakończyły wszelkie przypadki łamania praw kobiet i dziewcząt i podjęły stosowne działania m.in. w celu:

- uchylecia wszystkich środków legislacyjnych i innych stosowanych wobec kobiet i dziewcząt, a utrudniających wykonywanie wszystkich praw człowieka;
- zapewnienia równych praw kobiet i dziewcząt do edukacji, ponownego otwarcia szkół, dopuszczenia kobiet i dziewcząt do edukacji na wszystkich poziomach kształcenia;
- poszanowania prawa kobiet i dziewcząt do bezpieczeństwa, postawienia przed sądem osób odpowiedzialnych za fizyczne ataki na nie;
- zapewnienia skutecznego i równego dostępu kobiet i dziewcząt do niezbędnego instrumentarium na rzecz wykonywania prawa do najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego⁸⁴.

W talibskim reżimie nie było miejsca na wolność wyznania, stowarzyszenia się czy wolność zgromadzeń. *Hanafi fiqh* lekceważyło innowierców. Za rebeliantów podlegających karze uznawano frakcje, które nie przyłączyły się do ruchu talibów i „nie rozwiązały jeszcze swoich organizacji, aby wywołać anarchię na polecenie cudzoziemców lub w celu utrzymania przywództwa”⁸⁵. Ministerstwo ds. Występku i Cnót miało obowiązek aresztowania przestępców działań nieislamskich, co tłumaczono koniecznością lepszego zarządzania sprawami społecznymi⁸⁶. Rebelianci i *dhimmi*⁸⁷ tracili prawo do swojej własności, jeśli sąd uznał ich winnych apostazji lub związku z *Darul-Harb*⁸⁸. W przypadku apostatów ich własność traktowano jako *fiye* (łupy wojenne)⁸⁹. Talibo-

⁸⁴ UN Economic and Social Council, *Resolution 2001/3: Discrimination against women and girls in Afghanistan*, 24 July 2001, E/RES/2001/3, pkt 1, 2, 4 a, d, e, g.

⁸⁵ The Decree of the Office of the Amir on the Dissolution of Organizations, N/A (O. G. N/A) [tłum. własne].

⁸⁶ Decree of the Office of the Amir on the non-interference of governors in the Affairs of the prisoners (violators) of Ministry of Vice and Virtue, 19 November 1998 (O. G. nr 113).

⁸⁷ Niemuzułmańscy mieszkańcy Afganistanu.

⁸⁸ Kraj walczący/niewierny.

⁸⁹ Decree of the Office of the Amir on the Enforcement of the Regulation on the Protection of the Property of Absent, Missing, Apostate, Rebels, and Dhimmis (followers

wie ingerowali w prawo do prywatności. Zakazali m.in. słuchania zachodniej muzyki, tworzenia portretów, oglądania telewizji, puszczenia latawców, obchodzenia świąt bożego narodzenia czy picia alkoholu. Kobiety musiały nosić zakryte twarze i nie wolno było im pracować nigdzie, poza szpitalami. Władza talibów oznaczała władzę Pasztunów i zwycięstwo norm religijnych oraz kulturowych nad międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka.

Zakończenie

Ostatnia dekada XX wieku przyniosła zmiany w myśleniu na temat bezpieczeństwa, przesuwając punkt ciężkości z państwa na jednostkę. Mimo iż kształtująca się koncepcja *human security* nie zmieniła wówczas paradygmatu polityki międzynarodowej, to zwróciła uwagę na fakt, że dla większości ludzi niepewność wynika z braku zdrowia, dochodu, żywności lub pracy aniżeli strachu przed zagrożeniem dla granic państwa. Uznano, że poszanowanie wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności jest warunkiem nieodzownym dla rozwoju i sprawiedliwości społecznej, niezbędnej dla osiągnięcia i utrzymania pokoju i bezpieczeństwa. Naruszenia praw człowieka stanowiły jeden ze wskaźników braku bezpieczeństwa jednostki w państwie. Traktowano je jako sygnał, że dany kraj zmierza w kierunku załamania i erozji społecznej. Już z początkiem upowszechniania koncepcji *human security* ostrzegano, że jednym z takich państw jest Afganistan.

Wyprowadzenie wojsk radzieckich z Afganistanu zapoczątkowało walki między mudżahedinami, którzy nie byli w stanie utworzyć stabilnego rządu. Ahmed Shah Masud popierał Islamskie Stowarzyszenie Afganistanu Rabbaniego. Ich przeciwnikami byli Partia Islamska Afganistanu Hekmatyara, Narodowy Islamski Ruch Afganistanu Dostuma oraz Islamska Partia Jedności Afganistanu Mazariego. Alternatywą zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa mieli być talibowie. Jednak wbrew oczekiwaniom społeczeństwa uwikłali Afganistan w kolejny etap wojny domowej, walcząc ze Zjednoczonym Narodowy Islamskim Frontem Ocalenia Afganistanu dowodzonym przez Masouda. Islamskie Państwo Afganistanu talibowie zastąpili emiratem, którego przywódcą z władzą niemal absolutną został Pasztun Mohammad Omar, przyjmujący tytuł Amir al-Mu'minina. Podlegały mu sądy, Rada Konstytucyjna i Rada Najwyższa, przed którą odpowiadała Rada Kabulska i Rada Ministrów.

of other religions), 24 June 2000 (O. G. nr 10); Regulation the Protection of Properties and Real Estate of Absentee, Missing, Apostate, Rebels, and the Dhimmis (Followers of Protected Religions), N/A, art. 4–7 (O. G. N/A).

Talibowie nie mieli parlamentu czy też zgromadzenia narodowego, które stanowiłoby ciało ustawodawcze. Funkcję tę pełniła Rada Najwyższa w porozumieniu z emirem. W efekcie cała legislatura podlegała jego kontroli i akceptacji. Oparcie rządów na systemie rad nie było efektywne, dlatego talibowie przyjęli nieco zmienioną strukturę urzędów prezydenta Daouda Khana, w skład której wszedł premier, Rada Ministrów, ministerstwa i departamenty. Porządek prawny, określany przez talibów mianem szariatu, wyznaczały *hanafi fiqh*, dekrety emira i ustawy. Szariat stanowił mieszankę ich własnej interpretacji islamu połączonej z zasadami obyczajowymi i moralnymi kodeksu pasztunwali. Wyznaczał również podstawy funkcjonowania organów władzy wykonawczej i sądownictwa.

Talibowie stworzyli państwo, w którym jedynym celem było przywrócenie, słuźenie, chronienie i szerzenie religii Allaha. Autokratyczno-religijny sposób rządu dokonywał się przez przyzmat cnoty i występku, czynów islamskich i nieislamskich. W efekcie prawa człowieka skupiały się wokół obowiązków, czynów dozwolonych *halal* i zabronionych *haram*. Był to zasadniczo odmienny sposób postrzegania praw i wolności niż ten prezentowany w koncepcji *human security*. W teorii talibowie wyrażali akceptację dla międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka, niemniej czynili to pod warunkiem zgodności z islamem i prawem szariatu, co w praktyce dawało możliwość manipulacji i nadinterpretacji. Brak zgodności dotyczył przede wszystkim roli kobiety w społeczeństwie, sposobu wymierzania sprawiedliwości, dopuszczenia kar fizycznych, wolności wyznania i stowarzyszania się, prawa do poszanowania prywatności. O ile szariat i pasztunwali nie rozwiązywały problemu ograniczania praw człowieka, a wręcz przeciwnie, generowały przypadki ich łamania, o tyle ich poznanie może być kluczem do zrozumienia, dlaczego talibowie objęli określony kierunek postrzegania bezpieczeństwa człowieka.

Bibliografia

- Advice and Islamic guidance of the Amir al-Mominin [the Amir], Mullah Mohammad Omar Mujahid, on barring brahna-royan [unbearded boys] from the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A).
- Advice and Islamic guidance of the Amir al-Mominin about not beating the people, N/A (O. G. N/A).
- Advice and message of Amir al-Mominin on the Full Attention of Officials in the Affairs of Muslims and Allah, 23 October 1998 (O. G. nr 168).
- Advice and Message of His Highness, Amir al-Mominin [the Amir], to the Taliban on Strengthening the Religion of Allah and Committing to the Goals of the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A).
- Advice and Message of the office of the Amir on Not Ignoring Anyone's Violation of Allah's Commands, 18 September 1995 (O. G. N/A).

- Advice and message of the Office of the Amir on the Prohibition of 'Ethnic' Discrimination, 25 June 1996 (O. G. N/A).
- Advice of the Office of the Amir on the prohibition of unIslamic and Immoral deeds in the Taliban Movement, N/A (O. G. N/A).
- Bergen P.L., *The Rise and Fall of Osama bin Laden: The Biography*, New York 2021.
- Boesens I.W., *Women, Honour and Love, Some aspects of Pashtun woman's life in Eastern Afghanistan*, „Folk”, 1979/80, nr 21–22.
- Burhanuddin Rabbani*, CIDOB, <https://www.cidob.org> (19.10.2023).
- Canivez P., *Jean Jacques Rousseau's Concept of People*, „Philosophy and Social Criticism”, 2004, nr 30.
- Cenda-Miedzińska K., *Stanowisko Afganistanu wobec przyjęcia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka, cz. I: Lata 1919–1973*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2021, nr 2.
- Cenda-Miedzińska K., *Stanowisko Afganistanu wobec przyjęcia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka, cz. II: Lata 1973–1989*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2022, nr 4.
- Constitution of the Republic of Afghanistan, 1 June 1990.
- Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989 (UNTS, t. 1577, nr 27531).
- Convention on the Rights of the Child, Declaration and Reservation: Afghanistan [w:] United Nations, *Multilateral treaties deposited with the Secretary-General, Status as at 1 April 2009*, t. I, cz. I, rozdz. I-VII, ST/LEG/SER.E/26.
- Crews R.D., Tarzi A., *Introduction [w:] The Taliban and the Crisis of Afghanistan*, red. R.D. Crews, A. Tarzi, Cambridge 2008.
- Dastur Emarat Islami Afghanistan*, 1998.
- Decree A of the Office of Amir on Forcing Labour on Prisoners, 28 December 2000 (O.G. nr 797).
- Decree of the Office of the Amir of Afghanistan on Delegation of Authorities to the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan, N/A (O. G. nr 118).
- Decree of the Office of the Amir of Islamic Emirate of Afghanistan on Restructuring the government Based on [the Government] of Daoud Khan (1977), 6 March 1997 (O. G. nr 12).
- Decree of the Office of the Amir on Flag and Signposts, 19 September 1999 (O. G. nr 31).
- Decree of the Office of the Amir on non-interference in judicial affairs (affairs of courts), 11 July 1999 (O. G. nr 11).
- Decree of the Office of the Amir on the Better Operation of Vice and Virtue in All Districts, 28 December 1998 (O. G. nr 150).
- Decree of the Office of the Amir on the Dissolution of Organizations, N/A (O. G. N/A).
- Decree of the Office of the Amir on the Enforcement of the Regulation on the Protection of the Property of Absent, Missing, Apostate, Rebels, and Dhimmis (followers of other religions), 24 June 2000 (O. G. nr 10).
- Decree of the Office of the Amir on the Implementation of the previous (Pre-Taliban era) Legislations, 12 May 1997 (O. G. nr 367).
- Decree of the Office of the Amir on the Jurisdiction of the Supreme Court and Military Court, 28 January 1999 (O. G. nr 70).
- Decree of the Office of the Amir on the non-interference of governors in the Affairs of the prisoners (violators) of Ministry of Vice and Virtue, 19 November 1998 (O. G. nr 113).
- Decree of the Office of the Amir on the Prohibition of Bribery, N/A (O. G. N/A).
- Decree of the Office of the Amir on the Replacing 'State' with 'Emirate', 11 July 1999 (O. G. nr 10).

- Decree of the Office of the Amir on the Review of Laws (Islamic review) by the Ulama, jurists, of the Supreme Court, 21 June 1998 (O. G. nr 18).
- Decree of the Office of the Amir on the Rights of Women in the Society, 10 September 1998 (O. G. nr 104).
- Defense Intelligence Agency, <https://www.dia.mil> (11.06.2023).
- Dostum Abdul Rashid, Afghan Biographies, <https://www.afghan-bios.info>, 30.07.2023 (19.10.2023).
- Faber M.J., Dekker M., *Human security from below in a Hobbesian environment*, „Security and Human Rights”, 2008, nr 19.
- Fergusson J., *Taliban: the true story of the world's most feared guerrilla fighters*, London 2010.
- Gall S., *Afghan Napoleon: The Life of Ahmad Shah Massoud*, London 2021.
- Guidance of His Highness, Amir al-Mominin, to All Civil and Military Officials of Taliban on the Prevention of Tribal and Regional Discrimination, N/A (O. G. N/A).
- Gulbuddin Hekmatyar, Afghan Biographies, <https://www.afghan-bios.info>, 31.08.2021 (19.10.2023).
- Koran*, Warszawa 1986.
- Law of Constitutional Council, 2 May 2001 (O. G. nr 797).
- Law of the Council of Ministers, 2 May 2001 (O. G. nr 797).
- Law of the General Principles of Formation and Tasks of the Ministries and Administrations of Islamic Emirate of Afghanistan, 2 May 2001 (O. G. nr 797).
- Law of the Rights and Privileges of the Members of the Academic Cadre of the General Directorate of Legislation and Legal Research, N/A (O. G. N/A).
- Law on the Promulgation and Implementation of Legislative Documents, N/A (O. G. N/A).
- Message of His Highness, Amir al-Mominin, Mullah Mohammad Omar Mujahid, on the Education of Children and Adolescents by the Ulama, N/A (O. G. N/A).
- Ministry of Foreign Affairs, *Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama at the Special Commemorative Meeting of the General Assembly on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the U. N.*, New York, 22 October 1995.
- Mazari A.A., *Iḥyā-yi huvvyat: majmū'ah-'i sukhānrānīha-yi shahīd-i mazlūm ... Ustād 'Abd 'Alī Mazāri (rah) (Resurrecting Identity: The collected speeches of Abdul Ali Mazari)*, (1995 (1374 AH)), Cultural Centre of Writers of Afghanistan, Sirāj, Qum, Iran, OCLC 37243327. Moj M., *The Deoband Madrassah Movement. Countercultural Trends and Tendencies*, London-New York 2015.
- National Commission on Terrorist Attacks, *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Authorized Edition*, New York 2004.
- Order of the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan on Replacing Foreign Terminologies and Titles with Those of Pashto and Dari Term, N/A (O. G. N/A).
- Order of the Care-Taker Council of the Islamic Emirate of Afghanistan on the Enforcement of Laws and Regulations in the Ministries and Administrations of the Emirate, N/A (O. G. N/A).
- Order of the Office of the Amir on Mandating Turbans, 18 March 1999 (O. G. nr 4494).
- Order of the Office of the Amir on the Treatment and Checkup of Female Patients, 5 November 1995 (O. G. nr 1844).
- Peshawar Accord*, 22 Shawal 1412 (24 April 1992).
- Rahimi H., *A Constitutional Reckoning with The Taliban's Brand of Islamist Polityc The Hard Path Ahead*, Kabul 2021.

- Regulation on Legislative Procedure, N/A (O. G. N/A).
- Regulation the Protection of Properties and Real Estate of Absentee, Missing, Apostate, Rebels, and the Dhimmis (Followers of Protected Religions), N/A (O. G. N/A). „Sharia”, 1995–1997.
- Smith B., *Friends in the State of Nature: John Locke and the Formation of Security Communities*, „Polity”, 2017, nr 49.
- Takemi K., *Presentation for session I: Evolution of the Human Security Concept*, Kisarazu, Japan 2021.
- The Decree of the Office of the Amir on the Dissolution of Organizations, N/A (O. G. N/A).
- The Order of the Office of the Amir on the Prevention of Referring Ordinary Issues to the Office of the Emirate, 13 April 1999 (O. G. nr 236).
- The Regulation on Organizing the Activities and Procedures of the Ministry of Justice, N/A (O. G. N/A).
- UN Economic and Social Council, *Resolution 2001/3: Discrimination against women and girls in Afghanistan*, 24 July 2001, E/RES/2001/3.
- UN General Assembly, Resolution A/RES/44/25 [w:] *Official Records of the General Assembly, Forty-fourth Session, Supplement No. 49 (A/44/49)*.
- UN Security Council, *Letter dated 17 march 1993 from the Charged d'Affaires A.I. of the Permanent Mission of Afghanistan to the United Nations addressed to the Secretary-General. Annex I, Afghan Peace Accord*, 19 March 1993, S/25435.
- UNDP, *Human Development Report 1994: New Dimension of Human Security*, New York 1994.
- United Nations, *Report of the World Summit for Social Development*, Copenhagen, 6–12 March 1995, A/CONF.166/9.
- US-Soviet Joint Statement on Afghanistan*, „US Department of State Dispatch”, 1991, nr 2.
- World Summit for Social Development – 6–12 March 1995, Copenhagen, Denmark*, United Nations, <https://www.un.org> (19.10.2023).
- Zahid F., *Understanding taliban through the prism of pashtunwali code*, „Tribune Libre”, 2013, nr 37.

The position of Afghanistan on the adoption of the international human rights instruments, part III: 1990 – 2001. Taliban's dimension of the human (in)security

Abstract

The article is the third part of studies showing Afghanistan's path towards adopting international instruments for the protection of human rights. Based on national law, international documents and historical sources, it analyses the approach of the Islamic State of Afghanistan and the Islamic Emirate of Afghanistan to human rights, one of the main components of the concept of human security developing in the 1990s. The structure of the article corresponds with the research objectives: to highlight the role of human rights in the idea of human security 90s, to present the changes in the balance of power within the state which had an impact on the security and legal order of Afghanistan, to present the attitude of the Taliban to international standards of human rights protection leading to the security of the individual.

Keywords: Afghanistan, security, human rights, sharia, Taliban